
VERDAGUER EN ITALIÀ I EN OCCITÀ: DUES TRADUCCIONS I UNA DEDICATÒRIA INÈDITES

RAFAEL ROCA
rafael.roca@uv.es
Universitat de València - IIFV

Resum: En gener de 1885 l'escriptor català Francesc Matheu posà en marxa l'edició d'un magne àlbum artístic titulat *Charitas. Catalunya-Andalusia*, els beneficis del qual anirien destinats als damnificats dels terratrèmols esdevinguts a Andalusia durant el Nadal de 1884. Amb aquest objectiu, demanà la col·laboració d'artistes, intel·lectuals i polítics de tot Europa. Per diverses circumstàncies, però, l'àlbum no arribà a veure la llum. I és així que entre el material que restà inèdit es compten tot tipus de contribucions literàries, com ara una traducció en italià i un altra en occità de dues poesies de Jacint Verdaguer, una composició lírica dedicada al gran poeta català i diversos autògrafs romanesos. Són els documents –de dimensió internacional– que rescata i analitza el present article.

Paraules clau: Jacint Verdaguer, Francesc Matheu, Enrico Cardona, Carles de Tourtoulon, Justí Pepratx, traducció

Abstract: In January 1885 the Catalan writer Francesc Matheu launched the edition of a supreme volume, titled *Charitas. Catalunya-Andalusia*. The benefits of its sales would be allocated to the victims of the earthquakes that occurred in Andalusia during the Christmas of 1884. To this end, he asked for the collaboration of artists, intellectuals and politicians from all over Europe. Due to various circumstances, however, the volume was not published in the end. Among the materials that remained unpublished, there are all kinds of literary collaborations, such as a translation into Italian and another one into Occitan of two poems by Jacint Verdaguer, a poem dedicated to the great Catalan poet and several Romanian autographs. These are the documents of international dimension that this article rescues and analyzes.

Keywords: Jacint Verdaguer, Francesc Matheu, Enrico Cardona, Carles de Tourtoulon, Justí Pepratx, translation

ELS TERRATRÈMOLS D'ANDALUSIA

El dia de Nadal de 1884 el sud de la Península Ibèrica –i, més concretament, la regió d'Andalusia– es veié trasbalsada per un seguit de moviments sísmics que afectaren greument les províncies de Granada, Almeria i Màlaga. Les tremendes conseqüències que, sobretot entre la població més desfavorida, comportà aquella catàstrofe despertaren la solidaritat de bona part de la societat espanyola i fins i tot europea, que no dubtà a posar en marxa diversos mecanismes d'auxili i cooperació econòmica amb els damnificats.

Tal com va posar de manifest Ramon Pinyol (2011: 354-355), el territori catalanoparlant s'hi mostrà especialment sensible amb aquella desgràcia, i per diferents motius. Així, el 3 de gener de 1885 la revista *La Veu del Montserrat* publicà un article en què llançava una crida a la col·laboració assegurant que «és necessari i urgent fer caritat». I, entre els intel·lectuals i escriptors catalans, «ben aviat es van posar en marxa diverses iniciatives per recollir materials literaris i artístics que, en aplegar-se en números especials de premsa o en volum, permetessin d'obtenir recursos per als afectats» (Pinyol 2011: 355).

Entre aquells projectes d'actuació, que podríem qualificar de vertadera onada caritativa, sembla especialment apropiat, des del punt de vista cultural i literari, destacar-ne quatre: 1) En primer lloc, el que, a títol personal, portà a terme el poeta Jacint Verdaguer, que poques setmanes després de produir-se el cataclisme edità un poemari titulat *Caritat* amb el propòsit de «dedicar sos productes a socórrer les víctimes dels terratrèmols». 2) Així mateix, sota el lema *¡Caridad y resignación!* el publicista Joaquim Nin i Tudó compilà un volum que es posà a la venda el dia 19 de març i que contenia «unes cent seixanta col·laboracions» de tot tipus, de les quals «vint-i-quatre en català» (Pinyol 2011: 359-360). 3) En tercer lloc, cal remarcar que els Jocs Florals de València, que se celebraren el 16 març de 1885, varen ser convocats a benefici dels afectats pels terratrèmols (Roca 2011). 4) I, finalment, que el 20 de gener el Círculo Mallorquín de Palma organitzà una vetlada literària el resultat de la qual fou agrupat en el volum *Poesías leídas en la velada literario-musical dada á beneficio de las víctimas de los terremotos de Andalucía*, que hom acabà d'estampar el 31 de març (Pinyol 2011: 354).

Així, doncs, podem afirmar que gran part de la intel·lectualitat catalanoparlant es mobilitzà per tal de mirar de mitigar els efectes d'una desgràcia natural que, sens dubte, va colpir l'opinió pública; i en la qual una part del catalanisme cultural va veure l'oportunitat de demostrar al conjunt d'Espanya la seua solidaritat i capacitat de mobilització, tal com de seguida podrem comprovar.

L'ÀLBUM *CHARITAS. CATALUNYA-ANDALUSIA*

A banda d'aquestes quatre iniciatives, entre les accions literàries que els nostres escriptors vuitcentistes posaren en marxa amb un propòsit benèfic i solidari destacà, per la seua ambició i dimensions, el denominat «Álbum artístich y autogràfich á favor de las víctimas dels terratrèmols» que, amb el títol de *Charitas. Catalunya-Andalusia*, impulsà l'editor i escriptor Francesc Matheu i Fornells, que en aquell moment tenia 34 anys d'edat.

A l'efecte, des de *La Il·lustració Catalana*, el periòdic quinzenal que dirigia, durant els primers dies de 1885 Matheu anuncià la preparació d'un quadern de gran luxe que veurà la llum per tot lo mes de Mars y quals productes se destinarán exclusivament al aussili de nostres infortunats germans d'Andalusía». I, per a aconseguir-ho, convidà a participar-hi tot tipus d'intel·lectuals, polítics i artistes, no sols del territori catalanoparlant, sinó també d'altres àrees lingüístiques pròximes i llunyanes, com ara l'espanyola, l'occitana, la francesa, l'alemanya, la italiana i la romanesa.

La idea de Matheu anava més enllà de la mera compilació literària, ja que, segons ell mateix manifestà, l'obra «contindrà una magnífica colecció d'autógrafos y grabats tirats en color». Així, sabem que «va estampar una mena de "lletra de convit", en francès, que va fer arribar a molts escriptors i polítics de fora d'Espanya»; i també, que tenia en ment que l'àlbum continguera «frases autografiades dels "emperadors, reis i presidents de república de les nacions europees"», tal com posà de manifest en la carta que envià a Víctor Balaguer el 10 de gener de 1885 (Pinyol 2011: 364).

Atesa la vasta magnitud del projecte —que, en un principi, tenia previst de conformar en el termini màxim d'un mes—, el director de *La Il·lustració Catalana* acabà per allargar la convocatòria durant quasi dos anys. I encara que en cap moment no n'anuncià la suspensió ni n'explicà els motius, el ben cert és que l'àlbum mai no arribà a les premses, probablement per problemes d'índole financera, més que no de recollida d'originals (Pinyol 2011: 368). «No sabem quines dificultats editorials o d'altres van impedir que sortís a la llum l'esplendorosa comitiva dels més alts valors europeus, que resta només com un testimoni de l'esforç i de l'amor amb què fou reunida», escrigué molts anys després la seua filla, Roser Matheu (1971: 69). Siga com siga, és també possible que l'epidèmia de còlera que durant 1885 assolà Barcelona actuara com un obstacle més per a portar a terme el projecte.

Del que sí tenim constància és que, sobretot durant els primers mesos d'aquell any, el nostre autor s'hi abocà en cos i ànima. Entre d'altres coses perquè, com bé afirmà Pinyol (2011: 365), «tenia una intenció que anava més enllà de fer una obra caritativa», ja que l'acció editorial «se situava en un context complicat de les relacions catalanoespanyoles». En conseqüència, i tal com el propi Matheu explicà a Balaguer en l'esmentada carta del 10 de gener,

es tracta de fer veure a Espanya que Catalunya, i sobretot l'element catalanista, sap remoure-ho tot per a socórrer a sos germans de les altres regions de la nació, prenent la iniciativa en una manifestació artística espanyola. La primera que s'haurà fet en aquest gènere, sense egoismes de diner, ni d'art, ni de llengua.

Mogut per a aquesta, com a mínim, doble intenció el nostre autor aconseguí reunir més de cent seixanta originals integrats per col·laboracions de tot tipus i procedència: «Contestaren sobirans, presidents de República, personalitats eminents de la ciència, de la política, de les arts, del teatre», apuntà Roser Matheu (1971: 68). En aquest sentit, cal destacar que rebé contribucions de personalitats intel·lectuals de renom internacional, com ara Victor Hugo, Frederic Mistral, Alexandre Dumas, José María de Pereda, Marcelino Menéndez Pelayo, Emilia Pardo Bazán i Emile Zola; i també –i ja que aquest treball ha sigut elaborat amb motiu del Col·loqui de l'AILLC de Bucarest–, que hi tingueren un cert protagonisme les aportacions d'origen romanés, tal com després comprovarem.

Malgrat que alguns d'aquells originals varen ser posteriorment «recuperats» i publicats pels seus autors –com ara la composició «Als terratrèmols d'Andalusia», del valencià Vicent W. Querol, que veié la llum a l'*Almanaque Las Provincias* per a 1886–, cal dir que la major part de les poesies i dels autògrafs que compilà Matheu varen romandre inèdits. I és així que, actualment, es conserven al fons que es custodia a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.

D'aquesta manera, entre els diferents textos destinats a l'àlbum *Charitas. Catalunya-Andalusia* destaquen un parell de traduccions de dos breus poemes –que reproduïm en apèndix– de Jacint Verdaguer, el màxim representant de la lírica catalana del segle XIX (Torrents 2002); i, no casualment, un dels escriptors que més s'involucrà en les accions benèfiques –i, segons com, també estratègiques– que tenien com a destinataris els afectats per aquells terratrèmols. El primer d'aquests poemes fou traduït a l'italià per Enrico Cardona; mentre que l'altre, de només quatre versos, fou traslladat a l'occità per Carles de Tourtoulon¹. Així mateix, també s'hi conserva una composició original inèdita que l'erudit rossellonés Justí Pepratx dedicà a Verdaguer, i que, com les dues traduccions, també estava destinada a l'àlbum *Charitas*. Anem a repassar tots tres documents.

LA TRADUCCIÓ A L'ITALIÀ D'ENRICO CARDONA

Matheu no tirà endavant aquella empresa cultural d'una manera exclusivament solitària o aïllada. Tal com anys després constatà la seua filla² –i es pot acreditar a través de les cartes que envià a Teodor Llorente (Roca 2012: 254) i a Víctor Balaguer–, a més de la «lletra de convidat» en francès, el director de *La Il·lustració Catalana* sol·licità a tot tipus d'amics i coneguts que miraren d'aconseguir-li composicions i frases autògrafes. En aquest sentit, a l'Arxiu

¹ A l'hora de transcriure aquestes composicions, he comptat amb l'assessorament i l'ajuda de Valentina Ripa, per a la traducció italiana, i Ramon Sistac, per a l'occitana. A tots dos, el meu agraïment.

² «Evidentment, va haver de crear enllaços: així, degué a Narcís Oller les aportacions de Pereda, Pardo Bazán, Menéndez y Pelayo, Zola, Savine. Pompeu Gener s'encarregà de la collita a París, secundat per la princesa Rattazzi a la qual es deu, possiblement, el magnífic, solitari vers de Victor Hugo; de Gener també els artistes del "Chat Noir", cenacle escollit; i Coquelin *Cadet*, Lesseps, Sarah Bernardt i tants d'altres!» (Matheu 1971: 68).

Històric de la Ciutat de Barcelona també es conserven els esborranys de les cartes –sense data– que Matheu adreçà al traductor i estudiós napolità Enrico Cardona i a l'autor dramàtic alemany Paul Lindau, de les quals ja es féu ressò Roser Matheu³.

Així, en la primera d'aquelles epístoles –que reproduïm en apèndix–, el barceloní comentava al seu col·lega italià que «sono qualchi giorni ch'io sto laborando ad un'opera di carità à beneficio dei poveri andalusi». I, resumidament, li explicava que

si trata di una sorte di «Paris-Murcie» ch'io publicherò nel prossimo mese ed al quale avevamo colaborato tutti gli artisti spagnuoli e anche qualcuni dell'estero. Contendo disegni ed autografi degl'uomini più eminenti.

Amb això, però, Matheu no tan sols li demanava de participar-hi amb un «autògraf» –«Conto sul vostro», li deia–, sinó també que fera el favor de fer-ne publicitat entre els seus col·legues italians: «Io ho ardito di espedirvi 25 biglietti d'invito che vi prego di rimettere agli uomini i più illustri alla Italia colla speranza di ottenere gli autografi».

Finalment, el nostre autor s'excusava pel treball que li encarregava, tot recordant-li –sense esmentar la intenció de «fer veure a Espanya que Catalunya, i sobretot l'element catalanista, sap remoure-ho tot per a socórrer a sos germans de les altres regions de la nació»– que es tractava d'una acció benèfica i altruista: «Spero di non farvi dispiacere nel incaricarvi di questo affare. Certo, vi disturbo; ma è per un'opera di carità. Dunque il vostro sacrificio diventa una elemosina». També li preguntava si considerava «che una simile pubblicazione possa venderci in Italia». I, per tal d'alleugerir l'encàrrec, anunciava que li feia arribar, «per le poste», dos exemplars d'«il mio piccolo libro *La Copa*. l'uno per voi e l'altro per il Sig. Giuseppe Giacosa, di cui non ho potuto trovare l'indirizzo».

Cardona fou sensible a la petició de Matheu, i decidí participar en l'àlbum *Charitas. Catalunya-Andalusia* amb la traducció, «dal catalano moderno» a l'italià, de tres breus poemes que numerà amb caràcters romans i pel següent ordre: el primer, de Joaquim Rubió i Ors; el segon, de Jacint Verdaguer; i el tercer, del propi Matheu. Pel que fa a la composició verdagueriana, que és la que més ens interessa ara, cal dir que portava un títol en llatí «Fulcite me floribus» –és a dir, «Cobriu-me de flors»– i que pertanyia al poemari *Idil·lis i cants místics*, la primera edició del qual havia vist la llum set anys abans, en 1879: «Es tracta d'un recull de poesies [...] breus, de tema religiós, inspirades algunes en la poesia dels grans escriptors místics, de Sant Joan de la Creu a Ramon Llull» (Torrens 2002: 69-70). Així, es tracta d'un poema de setze versos pertanyent a l'apartat «cants» i integrat per quatre «quartetes heptasil·làbiques de rima consonant», amb el segon vers de la tornada espars (Noguera 2006: 367). En la seua versió –que també reproduïm a l'apèndix–, Cardona conservà la mateixa mètrica dels versos verdaguerians i la rima consonant, que assignà fins i tot al vers espars de la tornada.

Pel que fa a la traducció italiana, és interessant comprovar alguna de les solucions lèxiques que prengué Cardona; com ara quan, a la tornada, s'estimà més modificar el joc de repeticions pel qual havia optat Verdaguer –«que d'amors me moro / que em moro d'amors»–, tot fent servir la fórmula «che languisco d'amore / che muojo di languore». De la mateixa manera, també resulta cridaner el canvi de vers que el napolità féu dels elements principals de la tercera estrofa, on la «rugiada» i l'«stellata» intercanvien les posicions que ocupaven al segon i primer vers, respectivament. I el mateix passà amb «do sposo» i «l'amata», dels versos quart i tercer de l'original català.

³ Del primer, escrigué: «Foren impreses targetes de sol·licitud i Matheu n'envia vint-i-cinc al seu traductor Enrico Cardona [...]. Li demana les signatures de Cantù, d'Amicis, de Penzacchi, de Farina; li envia dos exemplars de *La Copa*, un per ell i un altre per a Giacosa. Tempteja el terreny: “credete che una simile pubblicazione possa venderci in Italia?”; i del segon: «Demana a Paul Lindau –crític, director de revistes i autor teatral alemany– autògrafs “des hommes d'élite de votre pays”» (Matheu 1971: 68).

Desconeixem els motius pels quals Cardona va escollir, per a la seua traducció, aquest poema que tracta de l'amor místic, i que té evidents reminiscències de Sant Joan de la Creu i Santa Teresa de Jesús; però és molt probable que fóra per la seua notable sonoritat, ja que, amb posterioritat, fou musicat en diverses ocasions (Gratacós 2002: 619). Així mateix, ignorem també si Verdaguer arribà a conèixer aquesta versió italiana de la seua composició, tot i que és molt probable que sí. I pel que fa a la data en què l'italià degué enllestir-la, resulta versemblant pensar que fou entre els darrers dies de febrer i els primers de març de 1885, ja que, a la seua carta, Matheu afirmava que tenia previst publicar l'àlbum «nel prossimo mese», és a dir, «per tot lo mes de Mars», tal com afirmà a *La Il·lustració Catalana*.

LA TRADUCCIÓ A L'OCCITÀ DE CARLES DE TOURTOULON

Juntament amb la de Cardona, aquells dies Matheu rebé una nova traducció d'un poema verdaguerià destinada també a l'àlbum. Aquesta vegada, però, els versos estaven traslladats a l'occità pel baró Carles de Tourtoulon, originari de Montpeller, historiador i fundador de la Société pour l'Etude des Langues Romanes, que mantenia una estreta vinculació amb el territori catalanoparlant, sobretot d'ençà que, a la dècada dels anys seixanta, es va convertir en un dels principals biògrafs del rei Jaume I⁴.

Per a la seua traducció, signada a «Valergues, lou 4 de mars de 1885», Tourtoulon trià només quatre versos de Verdaguer. Però ben significatiu, ja que es tractava del final de la poesia «La veu de l'Atlàntida» —«que havia estat inspirada en els terratrèmols» (Pinyol 2011: 369)—, amb la qual el de Folgueroles volgué tancar la primera edició del recull *Caritat* (1885). Al respecte, cal dir que és possible que Tourtoulon tinguera accés al poema verdaguerià tant a través del mateix poemari, que veié la llum el 30 de gener de 1885 (Duran 2011: 186), com de l'edició de «La veu de l'Atlàntida» que publicà la revista *La Il·lustració Catalana* el dia 15 de gener.

D'una altra banda, Tourtoulon acompanyà la seua traducció —que trobareu a l'apèndix d'aquest treball— de la següent nota: «Verses blancs e assounants de Moussen Jascinto Verdaguer traduts em'las mesmas assounanças, paraula per paraula, debes la lenga de moun terraire, sorre de la lengua catalana». Amb això, a banda de declarar l'autoria dels versos i la literalitat de la versió, posava l'accent en les múltiples connexions que en aquell moment s'establien entre l'occità i el català, dues llengües germanes que compartien estrets vincles culturals i històrics.

EL POEMA «LA CARITAT PER AMOR DE DEU», DE JUSTÍ PEPRATX

El tercer text a què volem fer referència no és cap traducció d'una obra de Verdaguer, sinó un poema original dedicat al pagès vigatà. El seu autor és el perpinyanés Justí Pepratx, «un dels principals divulgadors de la Renaixença al Rosselló», admirador i gran amic del de Folgueroles que aviat es va convertir en el principal traductor al francès de Verdaguer (Pinyol & Vila 2004: 91). De fet, en 1884 Pepratx va publicar versions franceses de les dues obres més emblemàtiques del català: de *L'Atlàntida* i d'alguns fragments del *Canigó* —fins i tot abans de veure la llum el poema èpic.

D'aquesta manera, la composició que Pepratx redactà expressament per a l'àlbum de Francesc Matheu portava per títol «La caritat per amor de Deu», i estava signada a «Perpinyá, lo día de la Purificació del any 1885» —és a dir, el 2 de febrer. A més, incorporava un subtítol en què podia llegir-se: «Rondalleta, dedicada a Mossen Jacinto Verdaguer». De

⁴ Amb el títol *Don Jaime I el Conquistador, rey de Aragón, conde de Barcelona, señor de Montpellier, según las crónicas y documentos inéditos*, la seua obra fou traduïda al castellà i publicada per Teodor Llorente en 1874 (Atalaya 2018: 227-230).

marcat caràcter narratiu, el poema —que reproduïm a l'apèndix— està integrat per vint versos irregulars de rima consonant i avariada, amb un parell d'excepcions; i explica la història de dos germanets, «fills de una mare cristiana», que, tot passejant i jugant una vesprada pel camp, es varen trobar «un pobre vell espelligat» que dormia a prop d'una capella. I, després de contemplar-lo «ab candorosa pietat» i de dubtar si despertar-lo o no, varen decidir deixar-li el berenar que portaven a dins del sarró.

Pel que fa a la relació amistosa que, a força d'anys i de treballs, es va bastir entre Verdaguer i Pepratx, cal dir que arribà a ser una de les més sòlides amb què, en els moments de major dificultat, pogué comptar el de Folgueroles (Pinyol 2013). Fins al punt que, a la mort del rossellonés, esdevinguda en desembre de 1901, Verdaguer, que ja estava molt delicat de salut, no dubtà a agafar el tren i plantar-se a Perpinyà per tal d'assistir al funeral de l'amic (Pinyol & Vila 2004: 91). Finalment, convé subratllar que, en el moment en què fou redactada la composició, la relació entre tots dos poetes ja devia ser considerable; atès que, tal com informa el volum V de l'*Epistolari de Jacint Verdaguer* (Verdaguer 1977: 164), en juliol de 1886, i de retorn del Llenguadoc, el pagès vigatà «va romandre alguns dies [a Perpinyà], com a hoste de Justí Pepratx».

ELS AUTÒGRAFS ROMANESOS

En darrer terme, volem destacar també que al Fons Francesc Matheu de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona es conserven quatre autògrafs d'origen romanés que estaven destinats a l'àlbum *Charitas. Catalunya-Andalusia*, i que apunten, ni que siga indirectament, a l'interès que en aquell moment ja existia a Romania per la literatura catalana (Montoliu 2008). El més notable d'aquests documents consta de tres fulls manuscrits pertanyents a l'escriptor i polític Vasile Alecsandri (1821-1890), un dels principals animadors del moviment de recuperació cultural i identitària que es desenvolupà a Romania durant els darrers anys del segle XIX. El primer full conté una carta adreçada a Matheu i escrita en francès; el segon, un poema en romanés titulat «Linder Raia», que gaudí d'una certa popularitat, i la primera versió de la qual fou escrita més de vint anys enrere; i el tercer, la mateixa composició traduïda al francès (els trobareu, tots tres, reproduïts a l'apèndix)⁵.

Respecte a la relació que en aquell moment devia existir entre Matheu i Alecsandri —cal assenyalar que pertanyien a generacions diferents—, convé recordar que, ben probablement, degueren conèixer-se personalment set anys abans, en les Festes Llatines que tingueren lloc a Montpeller en maig de 1878, on tenim constància que hi coincidiren. De fet, sabem que, durant aquell certamen, tots dos poetes varen ser guardonats en la modalitat lírica al millor «Cant del llatí», en què el romanés obtingué el primer premi i el català, el segon (Roca 2007: 341-342)⁶.

Pel que fa als tres autògrafs restants, és el cas que procedien de la casa reial romanesa. Així, en primer lloc trobem dos breus missatges: un del monarca Carol I, rei de Romania entre els anys 1881 i 1914; i un altre de la seua esposa, Elisabet de Wied. D'aquesta manera, al missatge del rei, escrit en llatí, es pot llegir: «Ipsa sibi pretium virtus», que ben bé podríem traduir com a: «La virtut és el preu (premi) d'ella mateixa»; mentre que el de la reina, escrit en francès, diu així: «La terre en tremblant montre sa puissance», és a dir: «La terra tremolosa mostra el seu poder».

Estretament vinculats a aquests dos missatges, es conserva també una carta signada per Basset, secretari del rei Carol I, escrita en francès i datada a Bucarest el 24 i 25 de febrer

⁵ Per a la transcripció dels documents en francès, he comptat amb l'assessorament i l'ajuda de Josep Ll. Teodoro i Dolors Palau; i, en el cas del poema en romanés, de Pau Martín. A tots tres, el meu agraïment.

⁶ És ben interessant el relat que, en referència a la difícil decisió que hagué de prendre el jurat —que es trobà «en presència de dues obres de composició superior», procedents d'«el cantor oficial» de Romania i d'un jove poeta català «gairebé desconegut»—, realitzà Roser Matheu (1971: 47).

de 1885. Sens dubte, és l'epístola amb què s'acompanyaven els dos originals reials. No debades, s'hi explica que «la poetique appel que vous avez adressé au Roi, mon Auguste Maître, ne pouvait que rencontrer un gracieux accueil»; i que «j'ai donc l'honneur de vous remettre ci joint deus autographes de LL. MM. le Roi et la Reine» destinades «á votre noble entreprise».

LA DIMENSIÓ INTERNACIONAL DE LA LITERATURA CATALANA

En conclusió, i una vegada recuperats i analitzats, ni que siga succintament, tots tres grups de documents –les traduccions verdaguerianes de Cardona i Tourtoulon, el poema de Pepratx i els autògrafs romanesos–, podem afirmar:

1. Que com a efecte del moviment de la Renaixença, iniciat a meitat del segle XIX, i mitjançant l'activisme de Francesc Matheu i la lírica de Jacint Verdaguer, dos poetes i intel·lectuals herculis, en una data tan primerenca com 1885 la cultura catalana ja disposava de contactes i predicament a una bona part de tot el territori europeu.

2. Estretament lligat a això, que alguns dels dirigents de la societat romana de l'època, entre els quals cal situar un dels seus més eminents poetes i polítics –Alecsandri–, i també els màxims representats de la casa reial, respongueren amb diligència i prestesa a la crida internacional que Matheu llançà en benefici dels damnificats pels terratrèmols d'Andalusia.

3. També que, molt probablement, les traduccions de Cardona i Tourtoulon degueren ser les primeres que, respectivament, es varen fer a l'italià i a l'occità de l'obra de Verdaguer (tot i que sabem que aquell mateix any Luigi Sunyer publicà una traducció italiana en prosa de *La Atlàntida*).

4. I que les tres composicions verdaguerines ací rescatades assenyalen el ressò internacional que, durant els primers mesos de 1885, ja havien assolit la figura i l'obra de Jacint Verdaguer, possiblement com a efecte de les traduccions a l'espanyol i al francès del poema *L'Atlàntida* que, d'uns anys enrere, estaven en circulació. En aquest sentit, cal recordar també que el poema èpic *Canigó*, que veié la llum durant els darrers dies de 1884, estava dedicat «als catalans de França».

En qualsevol cas, i siga com siga, del que no hi ha dubte és que tant les traduccions de Cardona i Tourtoulon com el poema de Pepratx eren un clar senyal del futur de glòria i admiració literàries que, tal com demostraren les posteriors traduccions que es varen fer de la seua obra, esperava a un escriptor de gran magnitud i complexitat que avui en dia contemplem com una de les fites i referències de la literatura catalana de tots els temps.

RAFAEL ROCA

rafael.roca@uv.es

Universitat de València - IIFV

BIBLIOGRAFIA

- Atalaya, I. (2018) «Teodor Llorente, traductor i creador», *Revista Valenciana de Filologia* 2, pp. 207-241.
- Duran, C. (2011) «La Renaixença i els terratrèmols andalusos. Vindicació de la solidaritat catalana», *Annari Verdaguer* 19, pp. 177-205.
- Gratacós, M. (2002) «La música a Verdaguer, Verdaguer i la música», *Annari Verdaguer* 11, pp. 599-627.
- Matheu, R. (1971) *Vida i obra de Francesc Matheu*, Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana.

- Montoliu, X. (2008) «Literatura romanesa i literatura catalana: quan el desafiament es diu traducció», *Quaderns. Revista de Traducció* 15, pp. 103-117.
- Noguera, L. (2006) «Els idil·lis de Verdaguer: mística, bucolisme i cançó popular», *Anuari Verdaguer* 14, pp. 357-372.
- Pinyol, R. (2011) «El recull *Caritat* i altres iniciatives literàries catalanes davant dels terratrèmols d'Andalusia de 1884», *Anuari Verdaguer* 19, pp. 353-384.
- (2013) «Jacint Verdaguer i l'obra traductora al francès de Justí Pepratx de 1896 i 1897», *Bulletin Hispanique*, tome 115, núm. 2, pp. 599-615.
- Pinyol, R. & Vila, P. (2004) «Justí Pepratx, transcriptor de Verdaguer i recopilador de literatura catalana», *Anuari Verdaguer* 12, pp. 91-106.
- Roca, R. (2007) *Teodor Llorente, líder de la Renaixença valenciana*, València, Publicacions de la Universitat de València.
- (2011) «L'aportació valenciana als terratrèmols d'Andalusia (1885)», *Anuari Verdaguer* 19, pp. 419-431.
- (2012) «L'epistolari entre Teodor Llorente i Vicent W. Querol (1876-1889)», *Teodor Llorente, cent anys després*, Alacant, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, pp. 209-287.
- Torrents, R. (2002) *Verdaguer, un poeta per a un poble*, Vic, Eumo / Universitat de Vic.
- Verdaguer, J. (1977) *Epistolari de Jacint Verdaguer*, vol. V, a cura de J. M. de Casacuberta i J. Torrent i Fàbregas, Barcelona, Barcino.

APÈNDIX

a) Traducció italiana d'Enrico Cardona⁷

Fulcite me floribus

(Dal Catalano moderno di Jacinto Verdaguer. *Idilis y Cants Mistichs*, p. 39; Barcelona, 1882)

Di fiori, deh, copritemi,
Ché languisco d'amore!
Di fiori, deh, copritemi,
Ché muojo di languore!

Dei fiori che qui crescono
Io più non godo appieno:
Essi vorrei che aprissero
Per me soltanto il seno;

E sol rugiada piovere
Dalla vòlta stellata
Lo sposo diletissimo
Facesse su l'amata.

Di fiori, deh, copritemi,
Ché languisco d'amore!
Di fiori, deh, copritemi,
Ché muojo di languore!

⁷ Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Fons Francesc Matheu i Fornells. Caixa 1. Lligall 1. Signatura: 5D117-1.1/27.

b) *Traducció occitana de Carles de Tourtoulon*⁸

Caritat, vos d'amount d'ant
la vos de l'abisme amaga,
e l'armounià das ciels
aissi en la terra davala.

(Verses *blancs e assounants* de Moussen Jascinto Verdaguer traduts em las mesmas assounanças, paraula per paraula, dens la lenga de moun terraire, sorre de la lenga catalana).

Valergues, lou 4 de mars de 1885

B° C. de Tourtoulon

c) *Poema català de Justí Pepratx*⁹

La caritat per amor de Deu.
Rondalleta,
dedicada a Mossen Jacinto Verdaguer

Fills de una mare cristiana,
dos rossos anyelets, un noy y sa germana,
anaban pel camp tot jugant,
y brenaban tot caminant.
Arribaran així devant d'una capella,
ahont jeya adormit, ran á ran la portella,
un pobre vell espelligat.
Ab candorosa pietat
l'infantil parell se'l miraba.
En somni tal vegada'l jayet disfrutaba
lo recapte, los bens y tot quant li faltaba,
y era aquest lo sol moment
en que no passás cap torment.
De sopte'l minyonet s'atansa ab sa llesqueta,
y va pel deixondar. Lo deten la noyeta,
dihent: «Deixal, deixal, germá.
Al pobre lo dormir es lo que li agrada.
Fiquemli al sarró cadahu sa tallada.
–Vaja. ¿Mes, del que fem, qui lo advertirá?
–Ningú. Però, fillet, lo Bon Deu ho sabrá».

Justin Pepratx
Perpinyá, lo día de la Purificació del any 1885

d) *Esborrany de la carta de Francesc Matheu a Enrico Cardona*¹⁰

⁸ Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Fons Francesc Matheu i Fornells. Caixa 1. Lligall 1. Signatura: 5D117-1.1/158.

⁹ Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Fons Francesc Matheu i Fornells. Caixa 1. Lligall 1. Signatura: 5D117-1.1/105.

¹⁰ Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Fons Francesc Matheu i Fornells. Caixa 1. Lligall 1. Signatura:

Al Signore Enrico Cardona
Porta Piccola Monteacherio 29
Napoli

Gentilissimo Signore ed amico:

Dopo tanto tempo di mutismo, voglio sdebitarmi con voi faccendovi un incarico importante.

Sono qualche giorno ch'io sto laborando ad un'opera di carità à beneficio dei poveri andalusi; si trata di una sorte di «Paris-Murcie» ch'io publicherò nel prossimo mese ed al quale avevamo colaborato tutti gli artisti spagnuoli e anche qualcuni dell'estero. Contenendo disegni ed autografi degl'uomini più eminenti.

Io ho ardito di espedirvi 25 biglietti d'invito che vi prego di rimettere agli uomini i più illustri alla Italia colla speranza di ottenerne gli autografi. Conto sul vostro.

Spero di non farvi dispiacere nel incaricarvi di questo affare. Certo, vi disturbo; ma è per un'opera di carità. Dunque il vostro sacrificio diventa una elemosina.

¿Credete che una simile pubblicazione possa venderi in Italia?

Perdonatemi, caro amico mio, e credetemi sempre il vostro più afezionato e devotissimo

F. M.

(Desidererei quelli di Cantù, d'Amicis, Giacosa, Farina, Panzacchi E.)

Vi spedisco per le poste il mio piccolo libro «La Copa»: l'uno per voi e l'altro per il Sig. Giuseppe Giacosa, di cui non ho potuto trovare l'indirizzo.

e) Carta de Vasile Alecsandri a Francesc Matheu¹¹

Roumanie

Mircești 1 fevrier 1885

Monsieur le Directeur.

J'ai visité dans ma jeunesse ces poétiques régions de l'Espagne qui viennent d'être si cruellement éprouvées; c'est vous dire que j'en ai gardé un souvenir ineffaçable et que je maudis le fléau terrible dont elles ont été victimes.

M'associant de coeur àu sentiment patriotique de la Direction du journal illustre la Ilustracio Catalana, je me fais un devoir de repondre immédiatement à son appel, et je lui envoie la pièce de vers ci-jointe, écrite dans le féérique palais de l'Alhambra.

Agrééz je vous prie, Mr. le Directeur, l'assurance de ma consideration la plus distinguée.

V. Alécsandri

f) Poema de Vasile Alecsandri en romanés¹²

Linda Raïa

Pe zidul din Alhambra lucedesce'n resarit

5D117-1.1/175.

¹¹ Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Fons Francesc Matheu i Fornells. Caixa 1. Lligall 1. Signatura: 5D117-1.1/4.

¹² *Ibidem.*

Un kiosk in filigrana de marmură-aurie,
Cu stalpi și arabescuri in jur impodobit,
Prin care se'ntrevede nalțimen azurie.

Acolo se arata, cand ziua-ı spre apus
Frumoasa Linda Raia, regina de Grenada,
și Maurii din Vega se jura că pe sus
Se primblă o hurie lucinda ca zapada.

Minune admirata de Mauri și Crestini,
Ea vine'n kiosk alene, privesce prin zabrele,
și-ı place se arunce a rodiei rubini
Pe care-ı prind in aer voioase paserele.

Dar eata ca inelul de alb margaritar
Alunecă din deget și cade'n fund devale...
Don Pedro de Castiglia, trecend, il ıea in dar
Zimbescce la Regina și pasă mândru-n cale!

g) *Poema de Vasile Alecsandri en francés*¹³

Traduction

Linda Raia

Sur les murs de l'Alhambra brille vers l'orient
Un kiosque en filigrane de marbre doré,
Enrichi tout autour d'arabesques et de colonnettes
À travers les quelles se montre l'attitude azurée.

Là, apparait, vers le declin du jour,
La belle Linda Raia, la reine de Grenade,
Et les Maures de la Vega jurent que sur les hauteurs
Une houri se promène, resplendissante comme la neige.

Merveille admirée des Maures et des Chrétiens!
Elle vient paresseusement dans le kiosque; elle regarde à travers les grillages,
Et se plaît à lancer des rubis de grenades
Aux petits oiseaux qui les saisissent dans l'air.

Mais voici que son anneau de perles blanches
Glisse de son doigt et tombe au fond du vallon.
Don Pedro de Cas[t]ille, en passant, le reçoit comme une offrende
Il sourit à la Reine et passe fierement sur la route.

h) *Carta del Secretari del Rei de Romania a Francesc Matheu*¹⁴

Bucharest a 24/5 Février 1885

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Fons Francesc Matheu i Fornells. Caixa 1. Lligall 1. Signatura: 5D117-1.1/13.

Monsieur le Directeur,

Le poétique appel que vous avez adressé au Roi, mon Auguste Maître, ne pouvait que rencontrer un gracieux accueil.

J'ai donc l'honneur de vous remettre ci joint deux autographes de LL. MM. le Roi et la Reine, en souhaitant à votre noble entreprise tout le succès qu'elle mérite.

Le malheur amène avec lui la sympathie; celui-là est un hôte passager, celle-ci reste.

C'est dans l'espoir que vous partagez cette pensée que je vous offre, Monsieur le Directeur, l'expression de mes meilleurs sentiments.

Basset

Secrétaire du Roi

Monsieur François Matheu

Directeur de la Ilustració Catalana

à Barcelonne